

Dejiny evanjelikov v Šariško-zemplínskom senioráte ECAV 1517-2017

PhDr. Marián Damankoš, PhD.

Bardejov, 23.10.2016

1. Reformácia na území ŠZ seniorátu (obdobie šírenia reformácie 1517-1614)

Reformácia

Výrazným medzníkom v živote uhorských kresťanov bol 31. október 1517, keď augustiniánsky mních Martin Luther v nemeckom Wittenbergu zverejnil 95 výpovedí proti odpustkom. Vo svojich výpovediach a na ne nadväzujúcich prácach zhrnul najdôležitejšie výhrady voči vtedajšej cirkvi a pripojil sa k viacerým svojim predchodcom kritizujúcim katolícku cirkev, jej hlavu – pápeža, vysokých cirkevných hodnostárov a mnohé neduhy (simóniu, nepotizmus, odpustky, kumuláciu majetku a pod.). Vo svojej kritike sa nevyhol ani niektorým teologickým problémom. Odmietol viaceré dovtedajšie dogmy, zrušil väčšinu sviatostí, odmietol pápežovu autoritu a podobne. Lutherove myšlienky sa vďaka kníhtlači, ale najmä vďaka nemeckým obchodníkom a študentom, veľmi rýchlo rozšírili do celej Európy a teda aj do Uhorska. Slobodné kráľovské mestá obývané ekonomicky aj kultúrne silným nemeckým obyvateľstvom boli prvými prijímateľmi reformačných myšlienok. Veľmi rýchlo sa tak stalo najmä v stredoslovenských a východoslovenských mestách, kde už v 20. rokoch 16. storočia zaznamenávame prítomnosť Lutherom ovplyvnených kazateľov.

Slovenský cirkevný historik Ján Kvačala vo svojej práci *Dejiny reformácie na Slovensku 1517 - 1711* upozorňuje, a nielen on, že to boli práve Nemci, ktorí boli „zodpovední“ za veľmi skoré a veľmi rýchle rozšírenie reformačných myšlienok na území Uhorska. V mnohých prípadoch bolo šírenie reformácie súčasťou boja nemeckého uhorského meštianstva za svoje právo na mestskú samosprávu. Presadením reformácie sa im podarilo vymaniť zo závislosti od poručníctva katolíckej cirkevnej hierarchie. Nešlo teda iba o hnutie náboženské, ale do veľkej miery aj o svetské, resp. mocenské. Proti významnému postaveniu Nemcov na uhorskom kráľovskom dvore neraz protestovali domáci uhorskí šľachtici. Reformácia bola prijímaná ako ďalšia z nemeckých „vymožeností“. Šľachta sa spočiatku otvorene stavala proti reformačnému hnutiu ako cudziemu nemeckému importu a na snemoch v rokoch 1523 a 1525 presadila vydanie prísnych zákonov proti stúpencom luterskej reformácie ako proti kacírom. Poddaní sa pridžali vôle zemepána, a preto sa v počiatočnej fáze reformačné hnutie obmedzilo len na slobodné kráľovské mestá.

Pentapolitana

Aj v Šariši a na Spiši sa reformácia presadzovala najmä v bohatých obchodných mestách. Evanjelici miest horného Uhorska (Bardejov, Prešov, Sabinov, Košice, Kežmarok a Levoča) sa vyznačujú v mnohých oblastiach jedinečným historickým vývojom. Dejiny sledovaných miest a dejiny evanjelikov v nich žijúcich boli navzájom veľmi úzko prepojené. Po stránke politickej a hospodárskej existovalo už od 15. storočia spoločenstvo Pentapolitana združujúce Košice, Prešov, Bardejov, Levoču a Sabinov. Uvedené mestá sa vyznačovali rovnako rozvinutým cirkevným životom, množstvom kostolov, kláštorov a náboženských bratstiev. V Košiciach vo vnútornom meste to bol farský Kostol sv. Alžbety, sv. Michala, sv. Mikuláša pri františkánskom kostole a Kostol P. Márie pri dominikánskom kláštore. Na predmestiach boli tri kostoly a to Kostol sv. Ladislava, farský Kostol sv. Leonarda a špitálsky Kostol sv. Ducha. V meste pôsobili štyri náboženské bratstvá. V Bardejove vynikal farský Kostol sv. Egídia, bývalý augustiniánsky, neskôr františkánsky Kostol sv. Jána Krstiteľa. V Bardejove vieme o štyroch náboženských bratstvách. V Prešove bol Kostol sv. Mikuláša farským kostolom, ďalší kostol stál pri augustiniánskom, neskôr františkánskom kláštore a pri špitáli bol špitálsky Kostol sv. Ducha. Na mieste dnešného evanjelického chrámu stál Kostol sv. Leonarda. V meste pôsobilo až 16 náboženských bratstiev. V Sabinove bol farským kostolom gotický Chrám sv. Jána a bol tu Kostolík Panny Márie z konca 14. storočia. Cirkev v týchto mestách bola bohatá. Bežným javom bolo zanechávanie pozostalosti v prospech cirkvi. Cirkev prijímala veľké príspevky od obyvateľov a to finančného, materiálneho i umeleckého charakteru.

Úpadok cirkevného života sa však prejavoval nielen v Nemecku, ale aj tu. Stav cirkvi a cirkevného života bol v príkrom rozpore s postupujúcou humanistickou vzdelanosťou. Bežnou súčasťou mestského života bolo povolávanie významných humanistických učencov do funkcií rektorov v tunajších mestských školách. V mestách Pentapolitany učili učitelia z Krakova, študenti Erazma Rotterdamského, či absolventi popredných európskych univerzít. Príchod humanistických myšlienok, úpadok cirkvi a permanentná komunikácia s nemeckým prostredím boli živnou pôdou pre šírenie reformačných myšlienok už v prvých rokoch po Lutherovom vystúpení vo Wittenbergu. Na územie dnešného východného Slovenska prichádzali „reformační“ kazatelia. Wolfgang Schustel pôsobil v Bardejov, Košiciach a Levoči. Ján Henckel v Košiciach. Ján Praedicator v Sabinove. Leonard Cox pôsobil v Levoči a v Košiciach. Sebastián Steinhofner v Prešove. Valentín Eck v Bardejove. Matej Dévai Bíró v Košiciach. Andrej Fischer v Levoči a Sabinove. Boli to významné osobnosti, ktoré svoje štúdiá absolvovali u Martina Luthera, Filipa Melanchton alebo Erazma Rotterdamského.

Dejiny evanjelikov v Šariško-zemplínskom senioráte ECAV 1517-2017

PhDr. Marián Damankoš, PhD.

Bardejov, 23.10.2016

Dôležitú úlohu pri šírení reformácie zohrávala nielen inšpirácia zahraničím, ale aj vnútorný pocit potreby reformy cirkevného a verejného života. Farári a rektori boli pozývaní na základe rozhodnutí mestských rád, ktoré svoju autonómiu využívali na pozdvihnutie cirkevného i spoločenského života miest.

Negatívnou súčasťou šírenia reformačného učenia boli nezhody vo výklade Biblie, či svojvoľné interpretácie Lutherových spisov. Voči čoraz tvrdsiemu postojom novej vládnucej dynastie Habsburgovcov voči protestantom bolo potrebné zjednotiť učenie a jasne zadefinovať spoločné vyznanie viery. Snaha o zjednotenie učenia bola potrebná aj pre vlastný vývoj uhorských evanjelikov. Nezriedkavým javom boli silné inšpirácie kalvinizmom či anabaptizmom. V snahe o čistotu učenia písali zodpovední radní páni listy priamo Martinovi Lutherovi s prosbou o jednoznačný výklad, či potvrdenie (ne)správnosti učenia. Dôležitú úlohu v tomto smere zohral rektor bardejovskej školy Leonard Stöckel, ktorý v roku 1540 zostavil cirkevné pravidlá pod názvom *Articuli congesti ad instaurationem ecclesiarum in comitatu Saarosiensi anno 1540*, známe ako Šarišské články. Boli určené evanjelikom v Bardejove, Prešove a Sabinove. Obsahujú 20 princípov, podľa ktorých bolo možné identifikovať lutherových prívržencov. Boli výsledkom porád miestnych kazateľov a ich hlavným cieľom bolo odlišenie sa od anabaptistov, sakramentárov a kalvínov.

Prešovská synoda a *Confessio Pentapolitana*

Podobné vyhlásenia boli prijímané aj v iných oblastiach Uhorska. Vznikali tak predpoklady pre vytváranie organizačných štruktúr ECAV. Pokračujúce diskusie viedli k zorganizovaniu historicky prvej evanjelickej synody na území Šariša a Spiša. Konala sa v roku 1546 v Prešove za účasti zástupcov Košíc, Prešova, Bardejova, Levoče a Sabinova. Zúčastnili sa jej mestskí farári, rektori škôl a kazatelia vidieckych cirkevných zborov zo Šariša a Spiša. Táto tzv. prešovská synoda prijala 6 kánonov, ktorými položila základy formovania evanjelickej cirkvi v tomto regióne. Stala sa vzorom pre formulovanie vyznania viery a tvorbu pravidiel cirkevného života luterských zborov na našom území. Za základ spoločnej viery boli považované *Augustana* a Melanctonove *Loci Communes*. Zaviedli prisluhovanie Večere Pánovej podľa wittenberského spôsobu. Vytvorili základy cirkevnej správy, ustanovili poriadok služieb Božích, venovali sa cirkevnému školstvu, definovali vzťah k svetskej moci, povinnosti farárov a seniorov (archidiakonov), príjmy farností, svätenie sviatkov a pod.

Prešovskou synodou bol založený prvý seniorát luterských zborov na území piatich slobodných kráľovských miest a Šarišskej stolice. Prvým seniorom bol bardejovský farár Michal Radašín, pričom jeho dôležitou právomocou bolo vysväcovanie nových kňazov. Proti tomu však protestoval ostrihomský arcibiskup Mikuláš Oláh v roku 1549, takže sa od ordinovania kňazov muselo načas upustiť. Kandidáti na kňazský úrad chodili na vysviacku do Witttenbergu. Aj naďalej však evanjelickí kňazi zostávali podriadení katolíckym biskupom, museli platiť *census cathedralicus* a brániť sa proti obvineniu z kacírstva.

Od polovice 16. storočia od konania Tridentského koncilu (1545-1563) zosilnela protireformačná aktivita cisárskeho dvora. S podporou cisára Ferdinanda I. schválil uhorský snem v roku 1548 zákony namierené najmä proti anabaptistom a sakramentárom. Stúpenci augsburskej konfesie z roku 1530 sa preto začali vo zvýšenej miere aktivizovať a v snahe odlišiť sa od spomínaných radikálnejších reformačných skupín prijímali vlastné vyznania viery. Najviac pripravenými boli v tomto smere mestá Pentapolitany, ktoré tak učinili v roku 1549 v *Confessio Pentapolitana*. Bolo to vyznanie viery, ktoré spísal bardejovský Nemeč, rektor školy, Leonard Stöckel. Text *Confessio* je písaný mierne voči katolíkom a pomerne jasne sa vymedzujúco voči anabaptistom a sakramentárom. Mestám veľmi záležalo na tom, aby neboli podozrievané z vieroučných úchyliet. *Confessio Pentapolitana* schválili cisár Ferdinand I. v roku 1558 a následne ostrihomský arcibiskup Mikuláš Oláh v roku 1560.

Až do konca 16. storočia boli teda východoslovenské mestá zorganizované v Senioráte slobodných kráľovských miest, stále však, až do žilinskej, resp. spišskopodhradskej synody, podliehali jurisdikcii katolíckych cirkevných vrchností a pravidelne platili desiatky jágerskému biskupovi. Vonkajším prejavom reformácie bolo ženie sa kňazov,

Seniory Seniorátu slobodných kráľovských miest (Pentapolitany) v 1546-1614:

Michal Radašín, Bardejov, 1546-1566
Tomáš Fröhlich, Košice, 1573-1576
Johannes Benedictus Belsius, Prešov, 1576-1588
Martin Wagner, Bardejov, 1588-1593
Severín Škultéty, Bardejov, 1593-1600
Ezechieľ Hebsacher, Prešov, 1602-1607
Peter Zabler, Levoča, 1607-1609
Michal Zanzeriua, Veľký Šariš, 1609-1614

Superindendencia slobodných kráľovských miest v 1614-1743:

Cirkevné zbory: Bardejov, Košice, Levoča, Prešov, Sabinov, Veľký Šariš a Kežmarok (od 1615)

Superintendenti Superintendencie slobodných kráľovských miest (Pentapolitany):

Peter Zabler, Levoča, 1614-1644
Martin Wagner, Bardejov, 1645-1666
Michal Liefmann, Košice, 1667-1672
Filip Heutsch, Košice, 1683-1685
Jakub Zabler, Bardejov, 1686-1709
Ján Schwarz, Prešov, 1709-1728
Kristián Pfanschmiedt, Levoča, 1729-1741
Andreas Weiner, Prešov, 1742

Dejiny evanjelikov v Šariško-zemplínskom senioráte ECAV 1517-2017

PhDr. Marián Damankoš, PhD.

Bardejov, 23.10.2016

prijímanie pod obojím, používanie národného jazyka pri bohoslužbách, zjednodušenie bohoslužieb a výzdoby v kostoloch.

Po prvom organizačnom usporiadaní evanjelických a. v. cirkevných zborov, ku ktorému pre dnešné západné a stredné Slovensko došlo v roku 1610 na synode v Žiline, nasledoval obdobný proces na synode v Spišskom Podhradí v roku 1614, kde boli usporiadané cirkevné zbory (dobovým slovníkom „evanjelické cirkvi“) aj na území terajšieho východného Slovenska. Na území dnešného východného Slovenska boli špišskopodhradskou synodou zriadené dve superintendencie: Superintendencia slobodných kráľovských miest ako priamy pokračovateľ Seniorátu slobodných kráľovských miest a Spišsko-šarišská superintendencia, do ktorej patrili cirkevné zbory na Spiši, v Šariši a pravdepodobne aj v Zemplíne (superintendent Štefan Xylander). Jej súčasťou boli nasledujúce senioráty: Šarišský, Zemplínsky (od 1663 Šariško-zemplínsky) a spišské senioráty – Spišský mestský, Hornopopradský, Dolnopopradský, Hornohornádsky, Dolnohornádsky, Lubovniansky, Dunajecký, Spišský banský.

Šarišský seniorát ako organizačný celok evanjelických cirkevných zborov v Šarišskej stolici vznikol už v roku 1609. Dovtedy to bola fraternita (bratstvo) spolu so slobodnými kráľovskými mestami, ktoré sa v roku 1614 zriadili ako Superintendencia slobodných kráľovských miest. Šarišský seniorát bol začlenený do Spišsko-šarišskej superintencie. V roku 1657 mal seniorát 57 zborov. Existoval do roku 1663, keď sa k tomuto seniorátu pripojilo 21 zborov na území Zemplína a tým vznikol šariško-zemplínsky seniorát.

Cirkevné zbory Šarišského seniorátu:

Bajerov, Bertotovec, Brezovica, Brezovička, Bystré, Červenica (pri Sabinove), Dačov, Dubovica, Fričovce, Hanušovce, Hermanovce, Chmeľov, Jarovnice, Jur, Kalnište, Kamenica, Kojatice, Koprivnica, Kračúnovce, Krásna Lúka, Krivany, Križovany, Kučín, Kuková, Kysak, Lemešany, Lipany, Lipovce, Lubotín, Maľcov, Marhaň, Medzianky, Nižné Raslavice, Olšavce, Orkucany, Ostrovany, Pečovská Nová Ves, Plavnica, Radačov, Ražňany, Rokycany, Rožkovany, Ruské Pekľany, Sedlice, Seniakovce, Svätý Štefan, Svätý Imrich, Svinia, Šarišské Bohdanovce, Šarišské Dravce, Šarišské Michaľany, Široké, Torysa, Uzovské Pekľany, Veľká Lodina, Vítaz, Vyšná Šebastová, Žipov, Župčany.
Do prvej tretiny 16. storočia boli samostatné zbory aj: Brestov, Bujakovo, Červenica (Kecerovská), Chmeľovec, Jakubovany, Kecerovské Pekľany, Kendice, Lubotín, Mestisko, Olšov, Plaveč, Veľký Šariš Žehňa

Seniori Šarišského seniorátu:

Michal Zanzerius, Veľký Šariš, 1609-1614
Matej Zarevicius, Brezovica, 1614-1618 a 1620-1622
Peter Simonis, Jakubovany, Lipany, 1618-1620 a 1622-1629
Ladislav Pollányi, Brezovica, 1629-1645
Eliáš Faschko, Dubovica, Kec. Pekľany, 1646-1662
Juraj Thomae, Peč. N. Ves, 1662-1665
Ján Vislický, Kec. Pekľany, 1655-1673
Ján Prúnyi, Svinia, 1683
Matej Platani, Križovany?, 1690-1693
Mikuláš Lipóci, Š. Michaľany a Jakubovany, 1693-1699
Mikuláš Závodský, Dubovica, 1699-1710
Ján Trstenský, Lipany, 1710-1722
Mikuláš Capkay, Rožkovany, 1722-1732
Michal Glosius, Chmeľov, Marhaň, 1733-1754
Matej Clementis, Giraltovec, 1754-1758
Pavel Mihóky, Chmeľov, 1766-1769
Ján Munyai, Nemcovce, 1769-1775
Emerich Berzevický, Giraltovec, 1776-1783

Tento stav viac-menej pretrval až do synody v Ružomberku (1707), ktorá musela nanovo usporiadať pomery v evanjelickej a. v. cirkvi po zmenách spôsobených prenasledovaním evanjelikov v 17. storočí. Na synode v Cerove (1704) bolo prijaté nové usporiadanie cirkevných zborov, seniorátov a superintencií. Superintendenciu piatich slobodných kráľovských miest (pristúpilo k nim aj mesto Kežmarok) spravoval jediný ešte žijúci superintendent Jakub Zabler (do roku 1711).

2. Protireformácia

(od Spišskohrodzkej synody do vydania Tolerančného patentu 1781)

Protireformácia a centralizácia

Obdobie 16. a začiatku 17. storočia možno považovať za dobu šírenia reformačného učenia na našom území. Do konca 16. storočia sa k lutherovej reformácii hlásila absolútna väčšina obyvateľstva Šarišskej a Spišskej župy. Už počas 16. storočia však začala vládnuca habsburská katolícka dynastia prijímať protireformačné, resp. rekatolizačné zákony, ktorých cieľom bolo obmedzenie až zničenie reformačného učenia. V ďalšom vývoji boli miestni evanjelici a najmä mestá zatiahnuté do konfliktu medzi Habsburgovcami a uhorskou šľachtou a najmä v 17. storočí sa stali súčasťou viacerých povstaní. Bolo to v období, ktorého súčasťou boli konflikty s postupujúcimi osmanskými vojskami, rekatolizačný proces katolíckej hierarchie a centralizačná politika Habsburgovcov. Centralizačná a rekatolizačná politika Habsburgovcov viedla k vypuknutiu piatich veľkých povstaní uhorskej šľachty s cieľom nielen zastaviť rekatolizáciu a vybojovať náboženskú slobodu, ale aj

Dejiny evanjelikov v Šarišsko-zemplínskom senioráte ECAV 1517-2017

PhDr. Marián Damankoš, PhD.

Bardejov, 23.10.2016

obhájiť práva uhorskej šľachty. 17. storočie bolo obdobím veľkých príkorí, s ktorými sa evanjelici stretli tak zo strany panovníckej dynastie, ako aj zo strany katolíckej cirkvi. Tieto ťažké obdobia prenasledovania boli striedané krátkymi obdobiami relatívnej náboženskej slobody počas spomínaných povstaní uhorskej šľachty.

Protestantská šľachta dnešného východného Slovenska a najmä slobodné kráľovské mestá Pentapolitany boli opornými piliermi uhorského protestantizmu. Spomedzi šľachtických rodov vynikal v obrane evanjelickej viery najmä rod kežmarských Tököliovcov. Otvorenou demonštráciou ich sily bolo založenie a stavba evanjelického kolégia v Prešove v rokoch 1666-1667 ako vysokej školy evanjelických stavov, a to napriek opakovanému Leopoldovmu zákazu. Napriek opakovanému zatváraniu evanjelického kolégia v Prešove, podarilo sa miestnej šľachte vytvoriť z Prešova centrum hornouhorského protestantizmu. Na evanjelickom kolégiu pôsobil významné osobnosti nielen evanjelickej cirkvi, ale aj samotného Uhorského kráľovstva – Samuel Pomarius, Eliáš Ladiver, Izák Caban, či Ján Bayer. Zvlášť tragickú úlohu v protireformačnom procese na našom území zohrávali jezuiti. Centrom ich rekatolizácie sa stala jezuitská univerzita v Košiciach. Podobne pôsobili aj františkáni v Nižnej Šebastovej pri Prešove a v Humennom ako aj minoriti v Špišskom Štvrtku.

Od polovice 17. storočia sa v Uhorsku, v rámci protireformačnej politiky kráľa Leopolda I. začala nová vlna protireformačného ťaženia. V zmysle jeho politiky boli už od prvej polovice storočia, za asistencie vojska a jezuitov, zaberané protestantské kostoly a vyhánaní kňazi a učitelia z obcí a mestečiek, ktoré patrili katolíckej cirkvi, alebo katolíckym zemepánom, ktorí už stihli konvertovať.

Protihabsburské povstania

Zvlášť silné pozície vo všetkých vrstvách obyvateľstva mali evanjelici na východe krajiny. Vojsko, ktoré obsadilo krajinu, násilím odoberalo evanjelické kostoly, fary a školy, kňazi aj učitelia ostali bez prostriedkov, takže onedlho museli opustiť svoje domovy. V Šarišskej stolici v priebehu rokov 1672-1722 bolo evanjelikom odňatých 91 kostolov. Teror cisárskeho vojska, represie a násilná katolizácia vyvolali vlnu nespokojnosti v celom Uhorsku, ktorá vyvrcholila roku 1678 v mohutnom protihabsburskom povstaní Imricha Tököliho, ktorý našiel najväčšiu podporu práve na východnom Slovensku. Povstanie Imricha Tököliho malo svoju zvlášť krvavú dohru v Prešove, ktorý bol baštou jeho stúpcov. Po potlačení povstania boli poprední evanjelickí (aj niekoľkí kalvínski) obyvatelia mesta Prešov obvinení z udržiavania kontaktov s manželkou vodcu povstania a s jeho údajnými prívržencami sústredenými na Mukačevskom hrade a zo sprisahania proti cisárovi Leopoldovi I. Po vykonštruovaných obvineniach a po brutálnom mučení v prešovskej väznici bolo v roku 1687 popravených a rozštvrtených 24 popredných prešovských evanjelických predstaviteľov. Udalosť vošla do histórie ako tzv. Caraffove krvavé jatky. Prenasledovaniu však boli vystavené aj ostatné cirkevné zbory. Z Bardejova bol v roku 1699 vyhnaný superintendent Jakub Zabler, v roku 1703 bol vsadený do klady a verejne bitý spišskopodhradský farár Samuela Platany za slúženie služieb Božích mimo artikulárnych miest a podobný osud stihol mnohých ďalších farárov.

Rekatolizácia a brutalita cisárskych vojsk nadobudla také rozmery, že vyvolala nové najmohutnejšie protihabsburské povstanie vedené katolíkom Františkom II. Rákocim v rokoch 1703-1711. Prvé roky povstania boli pre evanjelikov nádejou na zlepšenie ich života. Evanjelicom boli vrátené stovky kostolov, dostali náboženskú slobodu, dokonca im bolo umožnené zorganizovať si vlastnú synodu (Ružomberok, 1707). V Prešove sa 13. mája 1709 zišiel hornouhorský evanjelický konvent, ktorý rozhodol o ďalšom rozvoji evanjelického Kolégia hornouhorských stavov v Prešove. Delegáti schválili plán ďalšej výstavby tohto ústavu, ktorý by viedol k jeho transformácii na skutočnú univerzitu. Okrem toho prisúdili kolégiu aj viaceré celokrajinské úlohy, ako bolo vytvorenie ústrednej evanjelickej knižnice, ústredného evanjelického archívu a zriadenie ústredných evanjelických zápisníc. Mnohé nádeje však opadli v posledných rokoch Rákociho povstania poznačených vojenskými neúspechmi a morovými epidémiami.

Po skončení posledného povstania Františka II. Rákociho (1711) nastalo relatívne pokojnejšie 18. storočie. Ani toto storočie však z hľadiska náboženskej slobody evanjelikom nežičilo a dochádzalo k častým snahám o ich likvidáciu. V zdanlivo pokojných pomeroch 18. storočia sa habsburskej dynastii podarilo dosiahnuť, že katolícka cirkev sa stala jedným z prostriedkov upevňovania moci štátu a dynastie a konečne docielila zvrät v konfesionálnom zložení obyvateľstva Uhorska: rekatolizácia cestou misií, školstva i kariéry, vďaka možnostiam dôsledného „vymáhania“ dosahovania štátneho záujmu priniesla ovocie v podobe poklesu počtu nekatolíckeho obyvateľstva až na úroveň početnej (asi 20% obyvateľstva), ale v spoločenskom živote marginalizovanej menšiny.

Po skončení Rákociho povstania uhorský snem zrušil (1715) ustanovenia ružomerskej synody, zakázal konať konventy a synody, takže uvedené usporiadanie de jure

Superintendenti Potiského dištriktu:

Juraj Ambrosius, Štítnik, 1741 – 1746

Eliáš Fischer, Kežmarok, 1747 - 1774

Gregor Fábry, Prešov – slovenský zbor, 1774 – 1779

Ján Ruffini, Dobšiná, 1779 - 1791

Samuel Sonntag 1791

Samuel Nikolai, Prešov-slovenský zbor, 1792-1807

Samuel Sontagh, Košice, 1807-1822

Pavel Jozeffy, Tisovec, 1823-1847

Michal Pákh, Sp. N. Ves, 1848-1850

Dejiny evanjelikov v Šarišsko-zemplínskom senioráte ECAV 1517-2017

PhDr. Marián Damankoš, PhD.
Bardejov, 23.10.2016

neplatilo, de facto však áno. Nové usporiadanie cirkvi priniesli rezolúcie Karola VI. (1731 a 1734), ktoré dovolili evanjelikom voliť svojich superintendentov a usporadúvať dištrikty. Druhou Karolovou rezolúciou z roku 1734 bola cirkev rozdelená na štyri dištrikty, ktoré s menšími zmenami pretrvali až do roku 1918: Preddunajský dištrikt, Zadunajský dištrikt, Banský dištrikt a Potiský dištrikt, ktorého súčasťou boli aj senioráty na území dnešného šarišsko-zemplínskeho seniorátu.

Otázka slobodných kráľovských miest bola vyriešená v roku 1743, kedy došlo k dohode známej ako Dobšinská koalícia. Podľa nej boli zlúčené pôvodne mestská a tzv. župná superintendencia a vytvorený jednotný Potiský dištrikt. Superintendencia šiestich slobodných kráľovských miest bola zmenená na seniorát. To znamená, že mestské zbory Bardejova, Prešova, Košíc, Sabinova, Levoče a Kežmarku tvorili aj naďalej samostatnú časť v Potiskom dištrikte. Dôležitým ustanovením Dobšinskej koalície bolo rozdelenie cirkevných zborov podľa bohoslužobného jazyka. V tomto zmysle mal byť superintendent volený striedavo z farárov nemeckých a slovenských zborov. Tento volebný systém vydržal do roku 1863.

Seniorát šiestich slobodných kráľovských miest bol zložený z cirkevných zborov (dobová terminológia používala pojem „cirkev“ pre každý cirkevný zbor zvlášť) nemeckých, slovenských a jedného maďarského. Členmi seniorátu boli nasledujúce cirkevné zbory: v Bardejove nemecký a slovenský cirkevný zbor; v Kežmarku nemecký cirkevný zbor; v Košiciach nemecký, maďarský (neskôr nemecko-maďarský) a slovenský cirkevný zbor; v Levoči nemecký cirkevný zbor; v Prešove nemecký (neskôr nemecko-maďarský) a slovenský cirkevný zbor; v Sabinove nemecký (neskôr nemecko-maďarský) a slovenský (neskôr slovensko-maďarský) cirkevný zbor.

3. ECAV po Tolerančnom patente

(obdobie od roku 1781 do rozpadu Rakúsko-Uhorska v roku 1918)

Tolerančný patent

Nástupom vlády cisára Jozefa II. (1780 - 1790) a najmä vydaním jeho Tolerančného patentu (1781) sa pre uhorských evanjelikov skončilo obdobie rôznych foriem prenasledovania, ktorým boli vystavení počas dvoch storočí. Jeho prijatie pôsobilo ako šok. Najmä katolícka časť uhorských kresťanov ho prijímala nejednoznačne. Od tých, ktorí sa s ním neboli ochotní zmieriť a snažili sa o jeho zrušenie až po tých, ktorí sa rozhodli ísť príkladom v tolerancii. Tí, ktorí s ním nesúhlasili, napádali najmä spôsob, akým bol vydaný. Nebol schválený uhorským snemom, čo považovali za oslabenie uhorskej štátnosti. Chápať Tolerančný patent ako náboženskú slobodu by však bolo omylom. Patent nemožno chápať ako zrovnoprávnenie, ale ako strpenie („*Duldung*“) iného náboženstva. Dominantnou cirkvou zostala aj naďalej rímskokatolícka cirkev, ktorej vrcholní predstavitelia považovali prijatie Patentu za nehoráznosť.

V uhorských pomeroch však nestačilo patent iba vydať, bolo ho potrebné aj presadiť, čo nebola jednoduchá úloha, ak zoberieme do úvahy odmietavé stanovisko rímskokatolíckej hierarchie a politický systém, v ktorom mala silné postavenie šľachta a úradníci, väčšinou katolíci, ktorí robili všemožné prekážky už len pri oznamovaní patentu. Samotné zverejňovanie Tolerančného patentu trvalo niekoľko mesiacov (na väčšine miest bol zverejnený až v roku 1783).

Na území šarišského seniorátu bol Patent vyhlásený v januári 1782. Evanjelici zo seniorátu sa zišli 7. februára 1782 v Giraltovciach, kde sa konali ďakovné služby Božie. Patent umožňoval evanjelikom postaviť vlastný kostol, faru, školu a príbytok pre učiteľa. Podmienkou bolo minimálne 100 protestantských rodín, schopnosť financovať kňaza i školu z vlastných zdrojov, kostol postaviť bez veže, bez zvonov a s vchodom mimo hlavnú ulicu. Mnohé úrady robili evanjelikom prekážky pri vykupovaní pozemkov, prípadne pri získavaní povolení na stavbu kostolov, fár a škôl. Napriek týmto prekážkam sa v priebehu niekoľkých rokov opätovne prihlásilo do cirkvi množstvo evanjelikov. Rozbehla sa výstavba cirkevných budov všetkých druhov. Po vydaní patentu pribudlo v Uhorsku 1015 nových protestantských cirkevných zborov, nehovoriac už o množstve novopostavených „tolerančných“ kostolov a škôl. Nové kostoly boli postavené aj na území Šarišsko-zemplínskeho seniorátu – napr. v Bardejove a Sabinove.

Nacionalizmus, sekularizácia, vysťahovalectvo

Novým fenoménom, ohrozujúcim rozvoj cirkvi v začínajúcom 19. storočí bol nacionalizmus. Reakciou na nacionalistické prejavy časti maďarskej spoločnosti bol vznik slovenského nacionalizmu. Evanjelici, zvyknutí na vlastný bohoslužobný jazyk, cítili ohrozenie v postupnej maďarizácii spoločenského i cirkevného života. Na pôde ECAV sa odohrávali najtvrdšie strety medzi predstaviteľmi národného života – maďarského i slovenského. Územie výchovného Slovenska bolo v porovnaní s ostatnými časťami krajiny, pomerne málo národne uvedomelé. Napriek tomu sa na území Šarišsko-zemplínskeho seniorátu dlhodobo udržiavala slovenská

Dejiny evanjelikov v Šarišsko-zemplínskom senioráte ECAV 1517-2017

PhDr. Marián Damankoš, PhD.
Bardejov, 23.10.2016

bohoslužobná reč a slovenské cirkevné zbory. Prejavy asimilácie sa najviac prejavovali v mestských cirkevných zboroch, v ktorých sa najmä nemeckí veriaci rýchlo pomad'arčovali.

Ďalším ohrozením cirkevného života bol nastupujúci sekularizmus, ale aj vyst'ahovalectvo ako jedno z riešení ťažkej sociálnej otázky, čím trpeli najmä zbory nášho seniorátu. Výsledkom boli demografické straty, ktoré sa prejavovali na postupnom poklese počtu členov ECAV.

V druhej polovici 19. storočia dochádzalo buď k zlúčeniu (Košice), alebo k premenovaniu (Prešov, Sabinov, Bardejov) nemeckých zborov na nemecko-maďarské, resp. maďarsko-nemecké. Tento trend zodpovedal zvýšenej miere maďarizácie najmä nemeckých evanjelikov. V zlúčených zboroch dochádzalo k postupnému nahrádzaniu nemčiny maďarčinou. Dlhodobým cieľom bolo vytvorenie jednotných zborov v každom meste. Najčastejším a veľmi logickým argumentom pre zjednotenie bol klesajúci počet evanjelikov v rámci miest, takže ich delenie do 2-3 cirkevných zborov sa mohlo javiť ako zbytočné trieštenie síl, či neodôvodnené lipnutie na starých tradíciách. Prekážkou zjednocovania bola najmä neochota slovenských evanjelikov (najviac v Sabinove a Prešove) nechať sa začleniť do nemecko-maďarského zboru, pričom ich najsilnejším argumentom bola obava zo straty slovenských bohoslužieb. V menšej miere predstavovali prekážku zjednotenia i ekonomické či organizačné záležitosti. Neochotu zjednotiť sa však prejavovali i nemeckí evanjelici (i keď v menšom meradle), keďže ani jedno hlasovanie v ani jednom zbore nevedlo k zjednoteniu so Slovákmí. Zjednotenie s Maďarmi však v Košiciach prebehlo bez problémov. Otázku zjednotenia najčastejšie navrhovali domáci faráři, pričom narážali na odpor vlastných cirkevníkov. Začiatkom 20. storočia sa do otázky zjednocovania zborov seniorátu začala angažovať aj dištriktuálna vrchnosť. Otázka zjednotenia sa stala predmetom vášnivej diskusie viacerých rokovanií dištriktuálneho konventu Potiského dištriktu. Najostrejšia diskusia sa však odohrala na konvente konanom v dňoch 27. - 28. augusta 1903 v Spišskej Novej Vsi. Búrlivú výmenu názorov vyvolalo poverenie z roku 1902, ktorým bolo zviazané predsedníctvo seniorátu (senior A. Dianiška a inšpektor G. Benczúr). Ich úlohou bolo osobne zakročiť a zrealizovať zjednotenie menovaných zborov. Svoju úlohu nemohli vykonať, aj keď osobne navštívili všetky cirkevné zbory a presvedčali členov konventov aj s pomocou domácich farárov. Ani v jednom zbore nedosiahli potrebnú väčšinu, ktorá by odhlasovala zjednotenie. Proti zjednoteniu sa vyslovili aj tie zbory, ktoré si uvedomovali svoj skorý zánik v dôsledku klesajúceho počtu členov. Dopisovateľ Cirkevných listov z roku 1903 cituje jedného z bardejovských nemeckých konventuálov, ktorý na konvente povedal: „Zomierame! Ale aspoň o to prosíme slavný dištrikt, nech nám dá pokojne zomrieť, nech nás aspoň on sám nezadusí!“ Napriek správe o neúspechu zjednocovania zotrvala väčšina dištriktuálnych konventuálov na uznesení požadujúcom zjednotenie. V búrlivej diskusii vystúpil Juraj Janoška poukazujúci na, podľa neho, skutočný cieľ zjednocovania, ktorým mala byť snaha definitívne zlikvidovať slovenské cirkevné zbory a rozpuštiť ich v maďarsko-nemeckých. V jeho presvedčení ho utvrdilo jedno z uznesení konventu: „Už teraz vyslovuje sa, že v tých mestách farárska stanica II. cirkve (=slovenskej), keď prestane platnosť vokátora, konečne prestáva a sriadi sa ako misijná nová farárska stanica“.

K zjednoteniu cirkevných zborov v mestách do roku 1918 nedošlo. Udialo sa tak až po odsune nemeckých evanjelikov po skončení druhej svetovej vojny. Ešte pred prvou svetovou vojnou však zanikol Seniorát šiestich slobodných kráľovských miest, a to v roku 1904.

V tabuľke prinášame prehľad seniorov tohto seniorátu v 19. storočí. Je zrejmé, že aj napriek upadajúcej pozícii Nemcov v rámci Uhorska si v tomto evanjelickom senioráte zachovávali dominantnú pozíciu. Počas celého sledovaného obdobia viedlo seniorát 10 seniorov, pričom všetci boli faráři nemeckých cirkevných zborov, a to i napriek tomu, že slovenské cirkevné zbory boli v niektorých mestách početnejšie (Prešov, Sabinov, Bardejov). Nemecká dominancia, resp. privilégia zostali v evanjelických kruhoch a v tomto senioráte zachované až do počiatku 20. storočia.

Seniari a seniorálni inšpektori (dozorcovia) Seniorátu šiestich slobodných kráľovských miest:

Schematizmus z roku	Seniorát šiestich slobodných kráľovských miest		
	Senior		Inšpektor
	Meno	Cirkevný zbor	
	Johann Weiss (1779-1789)	Levoča (nem.)	
	Samuel Szontagh (1789-1791)	Košice (nem.)	
	Johann Hermann (1791-1807)	Levoča (nem.)	
1807, 1820, 1826	Samuel Bartsch (1807-1828)	Sabinov (nem.)	Karol Pulszky
1831, 1838, 1848	Johann Michael Schwarz	Prešov (nem.)	

Dejiny evanjelikov v Šarišsko-zemplínskom senioráte ECAV 1517-2017

PhDr. Marián Damankoš, PhD.

Bardejov, 23.10.2016

	(1829-1849)		
	Johann Teörök-Árvay (1850-1854)	Bardejov (nem.)	František Malatinszky (od 1847, Prešov) Jonatán Brosz (Košice)
1855, 1862	Martin Szopko (1854-1864)	Košice (nem.-maď.)	
1866, 1880	Johann Sztehló (1864-1895)	Prešov (nem.-maď.)	
	Stefan Linberger (1898-1901)	Kežmarok (nem.)	
	Andreas Dianiska (1902-1904)	Levoča (nem.)	

Seniori Seniorátu šiestich slobodných kráľovských miest boli poprednými osobnosťami nielen svojho seniorátu a svojich cirkevných zborov, ale i blízkeho regiónu. Ich činnosť a aktivita sa - v zmysle dostupných materiálov - realizovala v absolútnej prevaha v cirkevných záležitostiach. Ani v jednom z predložených životopisov nenachádzame politickú či necirkevnú angažovanosť v miere, ako to bolo bežné v ostatných častiach Uhorska. Nemeckí ani slovenskí kazatelia neboli v danom regióne ani poprednými národnými buditeľmi (nemeckí, či slovenskí), ani politickými vodcami.

Evanjelické kolégium v Prešove

Zvláštnou kapitolou rozvoja seniorátu je rozvoj prešovského evanjelického kolégia. Po obnovení svojej činnosti koncom 18. storočia, bolo Kolégium v roku 1804 vyhlásené za dištriktuálnu školu Potiského dištriktu, čím došlo k jeho zásadnému rozvoju a vzrastu významu. Vo vedení školy sa vystriedali profesori Michal Greguss, významný predstaviteľ prešovskej filozofickej školy, Anton Ľudovít Munyay, Andrej Vandrák, významný predstaviteľ prešovskej filozofickej školy, Fridrich Hazslinszky, známy prírodovedec. Prednášky z teológie a filozofie a od roku 1815 aj z práva, dali dobrý základ pre neskoršie založenie teologickej a právnickej akadémie. Počas revolučných rokov 1848/49 bolo vyučovanie niekoľkokrát prerušené a budova kolégia bola až do roku 1850 obsadená vojskom a premenená na nemocnicu.

Školské reformné úsilie konfesijných stredných a vyšších škôl najmä evanjelických, ku ktorým patrilo aj Kolégium v Prešove, v konečnom dôsledku bolo bezpredmetné. Muselo sa prispôbiť organizačným a obsahovým zmenám, ktoré postihli štátne školy. Školské opatrenia neoabsolutizmu boli obsiahnuté v nariadeniach z roku 1849 a výrazne zasiahli aj do života desaťtriedneho gymnázia s výučbou teológie a filozofie v dvoch najvyšších triedach.

Z pôvodného desaťtriedneho gymnázia sa formovali tri kolegiálne ústavy. Vzniklo osemtriedne gymnázium nazývané aj vyššie gymnázium (*Főgymnasium*) so štyrmi nižšími triedami (*Algymnasium*) a štyrmi vyššími triedami (*Felgymnasium*). Z dvoch najvyšších tried – deviatej a desiatej sa sformoval ústav náboženskej výučby (*Hittanintézet*) najskôr s trojročným a od školského roku 1884-1885 so štvorročným štúdiom nazývaný teologická akadémia (*Theologiai akadémia*) a právnický kurz najprv ako dvojročný a od školského roku 1878-1879 ako štvorročný (*Jogakadémia*). V roku 1873 bol otvorený aj učiteľský ústav (*Tanítóképző – intézet*) s trojročným a od roku 1899 so štvorročným štúdiom. Na čele kolégia stál rektor, jednotlivé ústavy viedli dekan (právo, teológia) a riaditelia (gymnázium, učiteľský ústav).

V roku 1892 patronátne a dištriktuálne zhromaždenie prerokovali úpravu vzájomného pomeru dištriktu a kolégia. Podľa zmluvy z 1. septembra 1892 bol názov školy Prešovské kolégium Potiského dištriktu evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Prudký rozvoj školy a veľký záujem o štúdiu aj vďaka vysoko kvalifikovanému obsadeniu jednotlivých katedier odborníkmi v oblasti teológie, právnej vedy, štátnej vedy i všeobecno-vzdelávacích predmetov, viedli vedenie kolégia k úvahám prebudovať školu na evanjelickú univerzitu.

Dejiny evanjelikov v Šarišsko-zemplínskom senioráte ECAV 1517-2017

PhDr. Marián Damankoš, PhD.

Bardejov, 23.10.2016

4. ECAV na Slovensku v I. ČSR (od roku 1918 do súčasnosti)

V Československej republike

Rozpad Rakúsko-Uhorska a vznik samostatnej československej republiky v roku 1918 znamenali zásadnú spoločenskú zmenu, ktorá sa nemohla neprejavíť v živote Evanjelickej cirkvi a. v. Necelé tri roky trvali diskusie o administratívnom usporiadaní ECAV. Nové zriadenie cirkvi vyriešila synoda v roku 1921 prijatím novej cirkevnej ústavy. Nová ústava umožňovala voľby cirkevných predstaviteľov na všetkých stupňoch cirkevnej samosprávy. Kreovanie nového modelu správy ECAV sa uskutočnilo v podmienkach vznikania štátnych štruktúr novej republiky a pri plnom rešpektovaní autority nového štátneho aparátu. Veľkým problémom však aj naďalej zostávali národnostné trenice, ktoré poznačili život v cirkvi v ostatnom storočí. Kým pre slovenských evanjelikov znamenal vznik ČSR koniec národnostného útlaku a obdobie národnej samostatnosti a plnohodnotného rozvoja vo všetkých oblastiach cirkevného života, nemeckí a maďarskí evanjelici nedokázali akceptovať novú politickú realitu. Ich postoj k novej republike sa prejavoval aj v cirkevnej politike, kde presadzovali snahu o zachovanie bývalej celouhorskej evanjelickej cirkvi. V ďalších rokoch dokonca nemeckí a maďarskí evanjelici presadzovali uprednostnenie národnostného princípu členenia cirkvi pred historicky osvedčeným územným členením. Ťažkosti vyvolávalo aj pôsobenie maďarských a nemeckých evanjelických duchovných, ktorí odmietli zložiť sľub vernosti Československej republike a ako cudzí štátni príslušníci protiprávne pôsobili vo verejných funkciách na Slovensku.

So vznikom novej demokratickej republiky prišli nielen nové možnosti, ale aj nové výzvy, ktorým museli evanjelici čeliť. Sloboda a demokracia so sebou prinášali nielen nové možnosti cirkevnej práce, ale aj sekulárne myšlienky, či snahy o odluku cirkvi od štátu. Nelichotivá finančná situácia sa prejavila najmä v oblasti evanjelického školstva, ktoré cirkev nedokázala financovať bez štátnej podpory. Čoraz častejšie dochádzalo k dobrovoľnému zoštatňovaniu evanjelických škôl. Bol to neľahký, aj keď pre ich zachovanie, nevyhnutný proces.

Demokratické pomery znamenali náboženskú slobodu nielen pre evanjelikov. Vznikali nové kontakty. Obnovili sa intenzívne styky s nemeckými teologickými fakultami a podpornými spolkami, ktoré boli počas prvej svetovej vojny prerušené. Dôležitú úlohu plnila účasť evanjelickej cirkvi v medzinárodných luteránskych či všeobecných protestantských organizáciách.

Dôležitou súčasťou života cirkvi v medzivojnovom období bol rozmach spolkovéj činnosti. Spolky umožňovali rozvoj sociálnej interakcie a sebauplatnenia členov cirkvi v rôznych oblastiach. Svoje stavovské záujmy takto presadzovali evanjelickí farári, učitelia, katechéti. Rozvoj vnútromisijských spolkov reprezentovali evanjelické ženské spolky, ktoré včlenili do svojej činnosti aj šírenie diakonie a svojpomocnú sociálnu činnosť mali v náplni evanjelické jednoty (Slovenská evanjelická jednota). Azda najväčší rozmach zaznamenalo združovanie evanjelickej mládeže. V roku 1924 vznikol Sväz evanjelickej mládeže.

Demokratizácia občianskeho života v štáte mala vplyv aj na rozmach evanjelickej cirkevnej tlače a náboženskej literatúry. Vyvíjal sa silný tlak na slovakizáciu služieb Božích a na preklad Biblie do slovenčiny.

Druhá svetová vojna

Vypuknutie druhej svetovej vojny a vznik samostatnej Slovenskej republiky na čele s fašistickou HSĽS dostávali evanjelikov do novej komplikovanej situácie, na ktorú nemohli nereagovať. Na jednej strane si ECAV zachovala svoje autonómne postavenie štátom uznávanej cirkvi, na druhej strane už samotná demokratická štruktúra ECAV bola v príkrom rozpore s nedemokratickým politickým režimom Slovenského štátu, ktorý od cirkvi očakával lojalný postoj. Obdobie pasívnej rezistencie, či snahy o bezkonfliktnosť nebolo dlhé. Už odmietavý postoj cirkvi k Hlinkovej garde vyvolal reštrikcie zo strany štátu vo forme cenzúry tlače. Cenzúra takmer všetkých evanjelických časopisov a opakovaný zákaz ich vydávania sa vyskytovali v podstate neustále a mali za následok stagnáciu rozvoja evanjelickej tlače. Vzťah cirkvi a štátu sa postupne vyostrovali aj na pôde evanjelického školstva, kde štát vstupoval do autonómnych práv cirkvi napr. presadzovaním katolíckych náboženských symbolov v školách či preferovaním záujmov katolíckej cirkvi pri obsadzovaní školského úradníctva. V roku 1940 pokračoval odobratím povinnosti prispievať na ľudové školy, čím evanjelická cirkev stratila právo ustanovovať svojich učiteľov, až v rokoch 1944-45 pristúpil štát k poštátňovaniu celého slovenského školstva, takže cirkvi ostala nakoniec iba teologická fakulta.

Seniori šarišského seniorátu:

Andrej Chotváč, Budimír, 1898-1899

Ján Hajdu, Žehňa, 1899-1912

Gejza Korbély, Prešov, 1912-1914

Ludovít Liptay, Prešov, 1914-1918

Ján Hysko – admin., Prešov, 1919

Ján Hajdu – admin., Žehňa, 1919-1922

Matej Slabej, Bardejov, 1922-1925

Aladár Halmi, Lopúchov, do 1931?

Július Hajdu, Prešov, do 1936

Štefan Engler, 1937-1945?

Július Hajdu, Prešov, 1945?-1948

Michal Doliak, Žehňa, 1948-53

Dejiny evanjelikov v Šariško-zemplínskom senioráte ECAV 1517-2017

PhDr. Marián Damankoš, PhD.

Bardejov, 23.10.2016

Po druhej svetovej vojne

Druhá svetová vojna predstavovala katastrofu rozsiahlych rozmerov. Ani evanjelickú cirkev neobišli ťažké vojnové rany. Pád fašizmu, boj za demokraciu, postupný nástup komunistickej totality a spoločenské zmeny s tým súvisiace zanechali mnohé nezahojené rany. S hitlerovským Nemeckom zanikol aj samostatný Slovenský štát a nanovo vznikla zmenšená Československá republika. V oblasti územnej organizácie sa cirkev vrátila od národnostného princípu k regionálnemu.

V auguste 1945 došlo k zrušeniu Nemeckej evanjelickej cirkvi v SR. Všetky nemecké i maďarské cirkevné zbory boli začlenené do ECAV. Všetci nemeckí a maďarskí duchovní boli prepustení zo služby. Povojnový útek a následný odsun Nemcov zminimalizoval počty nemeckých evanjelikov na Slovensku.

Nastupujúce politické pomery nepriali rozvoju cirkvi. V rokoch 1944-1945 bolo zoštatnené cirkevné školstvo ako súčasť sekularizácie vzdelávania spoločnosti. Pretrhli sa tak historické tradície evanjelickej cirkvi, ktoré chápali cirkevné školy ako jeden zo základných prostriedkov sebaidentifikácie evanjelikov. Ďalším ťažkým úderom bolo ovládnutie náboženských spolkov a organizácií, ktoré vyvrcholilo v rozpustení Sväzu evanjelickej mládeže v auguste 1945. Cirkev tak stratila priamy vplyv nad výchovou mládeže. Štátom riadená likvidácia cirkevných spolkov pokračovala zoštatnením misijných centier. Svoju činnosť musela ukončiť Slovenská evanjelická jednota, Jednota evanjelických žien.

S nástupom komunistickej totality pokračovala ešte intenzívnejšia snaha o obmedzovanie vplyvu cirkvi na spoločenský život. Jedným zo základných prostriedkov oslabenia vplyvu cirkvi bola likvidácia jej majetkovej a hospodárskej základne. V rámci pozemkových reforiem (1947 a 1948) sa zabavoval alebo núteno vykupoval poľnohospodársky majetok cirkevných zborov a zabavovali sa aj cirkevné nehnuteľnosti určené pre necirkevné účely. Široká paleta cirkevných časopisov bola zredukovaná na dva časopisy (Cirkevné listy a EPST). Úplnou deštrukciou prešla Evanjelická diakonia, ktorá po rokoch obmedzovania bola nakoniec rozpustená v roku 1956.

Vyvrcholením štátnych zásahov bolo prijatie tzv. cirkevných zákonov v roku 1949, ktorými si štát de facto poriadil kresťanské cirkvi.

Organizácia ŠZS

Z hľadiska územnej organizácie patrili cirkevné zbory dnešného ŠZS do Východného dištriktu ECAV a a v rámci neho boli súčasťou dvoch seniorátov: Šarišského seniorátu (20 cirkevných zborov: Bardejov nemecko-maďarský, Bardejov slovenský, Budimír, Giraltovce, Hanušovce, Chmeľov, Chmeľovec, Chminianske Jakubovany, Kuková, Lopúchov, Marhaň, Nemcovce, Obišovce, Opiná, Plavnica, Prešov slovenský, Prešov maďarsko-nemecký, Sabinov slovenský, Sabinov nemecký, Žehňa) a Abanovozemplínskeho seniorátu. Tento seniorát vznikol ešte v roku 1898, keď bol zriadený na budapeštianskej synode. Bol vytvorený z dovtedajšieho Zemplínsko-šariško-abovského seniorátu po oddelení zemplínskych a abovských zborov. K najpočetnejším CZ patrili CZ v Prešove, Bardejove, Giraltovciach, Vranove a Michalovciach. Bohoslužobným jazykom bola slovenčina. Po maďarsky a nemecky sa kázalo v Prešove, Sabinove a v Bardejove.

Viedenskou arbitrážou v novembri 1938 boli Slovensku odňaté južné územia v prospech Maďarska. V roku 1939 vznikla samostatná Slovenská republika. Nové územné členenie vytvorilo na území dnešného ŠZS dva seniorát – Šarišský a Zemplínsky seniorát.

V roku 1953 došlo k reorganizácii cirkevnej správy v dôsledku ktorej vznikol Šariško-zemplínsky seniorát. Vznikol pripojením zemplínskych cirkevných zborov k Šarišskému seniorátu. Zbory: Bardejov, Bystré (od 1997), Giraltovce, Hanušovce, Chmeľov, Chmeľovec, Chminianske Jakubovany, Kuková, Lopúchov, Marhaň, Michalovce (od 1954), Nemcovce, Plavnica (od 1953 k Sabinovu), Prešov, Richvald (od 1969), Sabinov, Zlaté (od 1993), Žehňa, Kladzany, Merník, Pozdišovce, Soľ, Vranov nad Topľou, Vyšný Žipov.

Seniari šariško-zemplínskeho seniorátu:

Ctibor J. Handzo, Prešov, 1953-1971
Koloman Líška, Vranov, 1972-1984
Ján Midriak, Prešov, 1984-1994
Boris Mišina, Soľ, 1994-1998
Slavomír Gallo, Vranov, 1998-2004
Ján Bakalár, Prešov, 2005-2011
Ján Velebír, Bardejov, 2011-